

Erős Kinga

PALACKBA ZÁRT VÉGRENDELET

Úgy néztem magamra mindig,
ahogy csodára nézni illik,
csodára, az ember fiára,
kezeire, nyírott hajára.

(*Úgy néztem*)

Aki a külvárosból érkezik az értelmiségiek világába, csak szilárd jellemmel és értékrenddel tud helytállni, de olyanná lesz, mint a szirt: kemény és gyönyörű – jutott eszembe Szécsi Margit válogatott prózai írásait olvasva. 1968-as keltezésű a kötet első fejezete, amely *Mesék, életemből* címmel idézi meg a gyermekkor és kamaszkor világát, a költőnő „eszmélésének” történeteit. A külvárosi szegények életéről, mindennapjaikról beszél, arról, hogyan töltötték fel évente a fekvőhelyül szolgáló szalmazsákot; miért verte meg azt az osztálytársát, akinek a cseléd hozta a tízórai szendvicset; a réteken való bolyongásairól; a sorház udvarának mindennapjaikról, ahol a tánc és a verekedés is gyakori volt, s nem lehetett éhen halni, mert egy tál leves mindenkinek jutott. Egy e kötetben is olvasható – eredetileg az *Élet és Irodalomban* megjelent – interjúban, amelyet 1970-ben Mezei Andrásnak adott, így idézi fel emlékeit: „Gyermekkoromra szívesen emlékszem vissza. Sokféle ember élt abban az óriás sok-udvaros külvárosban, Pestlőrincen. Ósbölcső volt ez, közvetlenül a nádas mellett. Akit másunнан – faluból, kőrengtegből – kivert a nyomor, azt itt még befogadták, ha elég szegény volt. Az esett emberek úgy érezték, hogy az ivadéké a jövő és az amúgy is zsúfolt őstelevény világban büszkén vallották magukat ősnak, őszülőnek. És mi gyerekek hozzájuk futottunk élelemért, szeretetért, ragaszkodtunk a televényszülőkhöz. És minden szalmazsákos, szuszogó éjszaka betlehemi éj volt.” S e betlehemi éjszakákon nem maradhattak el ajándékaikkal a három királyok sem, nem aranyat, tömjént és mirhát hoztak, annál maradandóbbal ajándékozták meg a vadóc kislányt: kemény akarattal, szívóssággal és olyan jellemmel, amely nem tűr semmiféle maszatolást, csalást és mellébeszélést. A szegények iskolája volt ez, ahol leginkább egyenességet tanult, azt, hogy szónak és tettnek összhangban kell lennie egymással. Nem véletlen, hogy a háború után,

amikor irodai munkát vállalt, döbbenet szembesült a tisztviselők jellemgyengeségeivel, a hivatali pletykázkodásokkal és áskálódásokkal, az érdekvérvényesítés sajátos módszerével: a fúrással. „Nem mondtak ki mindent a nevén, de az sokkal rosszabb volt” – így emlékszik vissza életének a hivatalban töltött időszakára, amely kétségtelenül új tapasztalatot jelentett számára az emberi játszmák terén.

Ezek az emlékidézések, amelyek szeszélyesen csapongva, indaszerűen folynak egymásba, magukkal ragadják az olvasót. Ez az irodalmi önéletrajz, minden látszólagos kuszasága ellenére, megdöbbenő tudatosságról tanúskodik mind szerkesztésében, mind nyelvi megoldásai-ban. Hiszen a befogadó úgy kapja kézhez e történeteket, mintha azokat egy kávéházban ücsörögve, személyesen az író mesélné el neki. Az élőbeszédhez hasonló nyelv révén a szerző egy újfajta jelenléttel ajándékozza meg olvasóját, ehhez hozzájárul rugalmas fogalmazása, ahogyan az elbeszélés során a hosszabb összefüggések helyett elbeszélőként a kisebb szegmensekre összpontosít, így alapozva meg mondanójának hitelességét. Őszinteségéről győznek meg látszólag formálatlan mondatai, amelyek hihetetlen megjelenítő erővel hatnak, már-már gesztusértékűek. A gesztusok pedig nem csálnak, hiszen csalni csak szavakban lehet. Szécsi Margit felismerte, hogy számára az összeszedettség nem szolgálja az önéletírás hitelességét, inkább hátráltatja azt. Az összeszedettség és a precíz nyelvi kifejezőmód révén szövege inkább szolgálhatná a hazugságot, a mimikrit, az író személyének jobb színben való feltüntetését, a szerepjátszást, azonban ezt ő elutasítja. „Anyai nagyanyámat nem szerettem, mert szigorú volt. Egy kőpados kis szobában laktunk, mikor ő nálunk volt. Mindig újságpapír fölött fésülte a haját, leért a sarkáig. Csak »kajla kutyának« hívott. Ha elvitt sétálni, nem futkározhattam, pedig engem igen szabadnak neveltek. Vitt egy cirkuszsátorig, ott ordítottak az oroszlanok. Nem engedte megnézni közletről. Akkor hazafutottam, s amikor ő is hazaért, bezártam a szobába, ott is volt estig.” Szécsi Margit felismerte, hogy az írás nem bír a „természetes” emberi hang lehetőségeivel, pedig egy önéletrajz hitelességének záloga lehet ez is, mert az olvasó ily módon is meghallhatja a szerző hanghordozását. Olykor talán pongyolának tűnnek egyes nyelvi megoldásai, ahogy tájszavait a szlengből merített kifejezésekkel vegyíti, mégis e fogások által képes szövegében személyes jelenlétét biztosítani.

A kötet második fejezetében *Tengeri naplók* címmel ötfüzetnyi feljegyzés olvasható a bolgár tengerpartról, mely feljegyzések 1972–1977

között születtek. Ezek az írások a prózai válogatás legérettebb, lírai darabjai. A tenger és a csillagok megfigyelése, a természeti és kulturális élmények ihlette szöveg a költői esszé szép példája. A költészeti, képzőművészeti és zenei utalásokat hordozó szövegek egy olyan európai filozófiai hagyományba illeszkednek, amelyet a visszavonulás, a visszahúzódás, a szemlélődő nyugalom, a mozdulatlanosság poétikájának lehetne nevezni. E bolgár tengerparti utazások biztosították Szécsi Margit számára az elmélyült, zavartalan gondolkodás lehetőségét. A tengerről szóló írásai éppúgy, mint azok, amelyeket a tenger ihletett, az európai romantika hagyományából és a szürrealista újítók felfogásából táplálkoznak, azok szabadságeszményét viszi tovább Szécsi Margit e füzetek lapjain, így nem véletlen, hogy a tajtékos tenger leírása visszatérő epizód. „Hideg-melegvizes csapok nikkal vigyora nélkül akarsz-e engem, kérdezi a tenger. Te tudod, felelem. Te láttál, mikor a betegágyban felkötöttem, s míg a hasonló betegek üvöltöttek a kintől, én elszántan olvasni kezdtem a löversenyek értelmének ismertetését. Sótajték-lova-id ezért dobrolhatnak most fülembé gyönyörűségesen. Robogjunk hát gyengén meg lázasan is, robogjunk ama Fortuna-szekéren. Tűnjön föl orcánkon a szabad lélek ereje: a mosoly.” Bár a kötet harmadik fejezetében, a *Pillanat-Nap illat* cím alá gyűjtött írások között olvashatók Szécsi Margit anagrammái, mégis itt kell róluk említést tenni, hiszen e kedves játék egyik gyümölcse vált e kötet címévé is. A költőnő úgy vélte, hogy a betűkben rejtett tartalom van, s minden szó magában hordozza „titkos értelmét” hangzásai révén. Érdemes megemlíteni néhány anagrammáját: diplomácia – *cápai ildom*; dogmatika – *kitagadom*; belpolitika – *alibitek lop*; demokrácia – *de ki a cárom?*, amelyek Szécsi Margit nyelvi leleményességéről éppúgy árulkodnak, mint humoráról, szellemességéről. Így a *Tenger véled!* cím is átalakul végrendeletté, kitágítva az olvasói értelmezést.

A prózai gyűjtemény harmadik fejezetében válogatásokat olvashatunk azokból a feljegyzésekből, amelyeket Szécsi Margit egy picit, kockás füzetben rögzített. Ezek között olvashatók emléktöredékek egy-egy fontosabb vers keletkezésének idejéből, egy könyvbemutatóra való készülési szövege, egy képzelte riport önmagával, a már említett anagrammák vagy éppen azok a gondolatai, amelyeket Heisenberg olvasásának hatására vetett papírra. Számos feljegyzése található a költő társadalmi szerepéről éppúgy, mint a modernségről, a megzenésített versekről vagy a népművészetről. *Mécs a szirtig* (ismét egy anagramma!) címmel prózai kötetének utolsó fejezetébe kerültek azok az írások,

amelyek gépelve vagy nyomtatott formában maradtak meg. Irodalom-felfogásáról, kortársairól – így Nagy Lászlóról, Hajnal Annáról, Kondor Béláról – önti szavakba emlékeit, észrevételeit, természetesen Nagy Lászlót emlegetve leggyakrabban. Kassák Lajosról is többször ír, hangsúlyozva a költő életművének eredetiségét, kiemelve, hogy a magyar költészetben a ritmustalan ritmusokban rejlő óriási lehetőségeket ő mutatta meg.

Szécsi Margit prózai írásait olvasva egyre nyilvánvalóbb számomra, hogy költői megítélése miért alakult felemásan. Míg sokan és sokszor elismerték tehetségét, költészetét – e kötet megjelenése is erről tanúskodik –, olyan vélemények is napvilágot láttak műveiről, amelyeket nem nevezhetnénk hízelgőnek, de még értőnek sem. A rendszerváltás előtt akadtak, akik azt hangsúlyozták, hogy bár a költőnő megtanult verset írni, tehetsége nincs a költészethez. A rendszerváltás óta pedig számos helyen és fórumon félresöprik, nem vesznek róla tudomást, így kimaradt *A magyar irodalom története* harmadik kötetéből is. E hiány valószínűleg összefügghet azzal a szemlélettel, amely szerint a mai élet útvesztőiben az irodalom és az író már nem adhat eligazítást az embereknek. S akik úgy vélik, hogy mindennemű felvilágosító-közösségjavító szándékuk kívül van a helye az irodalom határain, nyilván idegenkednek az ő költészetétől.

Szécsi Margit verseit olvasva számomra érthetetlenek a költészetét ért támadások, azok a kijelentések, amelyek a Parnasszuson való jogos helyét megkérdőjelezték. Hiszen költészete látomásokban és nyelvi erőben, megkomponáltságban bővelkedik. Különös figyelemmel és érzékenységgel verselte meg a hétköznapijaiban megélt fonáságokat, így megírta azokat a tapasztalatait is, amelyek a költőt mint a társadalom tagjaként létező embert érték. Szécsi Margit számos verse, de az ebben a kötetben olvasható, vele készült interjúk szövegei is mutatják, hogy már elég korán megerősödött benne az a meggyőződés, mely szerint a költőnek feladata és kötelessége, hogy küzdjön a gonoszság, az igazságtalanság, a hazugság ellen a maga eszközeivel. Tehát számára a versírás nem csupán a szavakkal való legnemesebb játék volt, hanem felelősség. S minthogy nem volt meghunyászkodó jellem, s inkább a számonkérés szavait, mintsem panaszszavakat vetett papírra, érthető, hogy verseinek olvasása feszélyezi azokat, akik megtanultak úgy beszélni, vagy arra törekedni, hogy szavaik lehetőleg semmiről ne szóljanak. Divatos ez ma is, hiszen akad olyan író, aki úgy véli, s ennek hangot is ad, hogy úgy kell írni, hogy a szó és a mondat ne jelentsen semmit. Szécsi Margit

versei pedig ma is húsba vágóan szólnak. „Mondjuk ki nyíltan: nincs rám szükségetek. / Elszabotáltátok a béreket, / a kultúrára-fordított köteg-bankó / a slágerszerzők lábához rugalmasan összeáll. / Csináltatok a Holdból kirakatot – / a jólét viszonylagos! / Vannak mellékucckák, vannak sugárutak, aki fejet hajt: keres, aki nem: / oxigénhiányban sorvad. / Csináltatok kirakatot, s most kéne bele, / kéne a bohóc, bíborpalástos, / koszorús, automobilos, bohóc, akit fizettek, magatokat fizetnétek, magatokat akarjátok imádni – / de az a bohóckirály nem én leszek.” Nem lett bohóckirály, hanem makacsul ragaszkodott meglátásaihoz, elveihez, s hitt a költészetben, mint próféták a látomásaikban. Szécsi Margit nem kívánt csupán rímfaragó, szószonglőr lenni, aki tehetségével és mesterségbeli tudásával elkápráztatja olvasóit. Felismerte a magyar költészetben azt a hagyományt, amely a költő feladatául tűzi ki a továbblépést, az újítást, közben az alkotónak feszítve a kérdést: meddig és kinek? „Ez a küzdelem a megmaradásért adta azt a keserű jogot a magyar költőnek, hogy próféta is legyen, vétkeket-ostorozó, szeretni-ostorozó, fölemelkedni-ostorozó próféta. Ezt az örökséget legjobb erőnk szerint vállalnunk kell, ha nem is könnyű –, de hát költőnek lenni nem kötelező. Nagyon fontos azonban, hogy ezt a terhet le ne üssék a vállunkról, vagyis, hogy a költő legjobb, legnemesebb képességei szerint prófétálgasson.”